

N:o 3.

Sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande, i anledning af två motioner angående ändring i folkskolelärarepersonalens aflöningsförhållanden.

Till det sammansatta utskottets behandling hafva öfverlemnats nedannämnda två inom Andra Kammaren väckta motioner, hvilka äsyfta ändring i folkskolelärarepersonalens aflöningsförhållanden, nemligen:

motiönen n:o 21 af herr E. A. Zotterman, med hvilken herr C. J. Jakobson instämt, varande i denna motion yrkadt:

att Riksdagen ville besluta sådan ändring uti § 1 mom. 2 af kongl. kungörelsen den 20 januari 1882, sådant detta lagrum lyder i kongl. kungörelsen den 5 oktober 1891 angående aflöning åt lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor, att bestämmelsen om att åt ordinarie folkskolelärare och lärarinna hör af skoldistriktet anskaffas sommarbete och vinterfoder för en ko eller ock, der hinder eller svårigheter af lokala eller andra förhållanden därför möta, minst värdet af 8 hektoliter 25 liter spanmål af visst slag i ersättning lemnas, måtte upphöra att gälla, samt att i stället godtgörelse för ifrågavarande naturaprestation skulle under benämning »ersättning för kofoder» utgå med 100 kronor per år; dock att sådan lärare eller lärarinna, hvilken vid den tidpunkt, då stadgandet derom trädde i kraft, erhöile kofoder in natura eller ersättning därför till högre belopp än 100 kronor per år, måtte vara berättigad att vid sådan förmån bibehållas, hvad ersättningen vidkomme, dock icke längre än hvar-till beslutet eller öfverenskommelsen om sådan ersättning föranledde;

samt

motionen n:o 169 af herrar Nils Nilsson i Skärhus och Nils Svensson i Olseröd, hvilka hemstält:

att Riksdagen — på det att, då till ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola eller till annan examinerad, vid folkskola antagen lärare eller lärarinna utginge kontant ersättning för kofoder med minst 100 kronor eller ock på grund af ordinarie lärares eller lärarinnas derom gjorda yrkande kofodret till sådan lärare eller lärarinna utginge in natura, skoldistriktet måtte af statsmedel få bekomma ett årligt bidrag af 66 kronor 67 öre till denna del af lärarens eller lärarinnans aflöning — måtte öka förslagsanslaget till »lönestillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor» med 360,000 kronor.

Innan utskottet går att redogöra för motiven till omförmälda förslag samt att öfver samma förslag afgifva yttrande, anser sig utskottet här böra meddela en öfversigt af de viktigaste gällande stadganden rörande folkskolelärarepersonalens aflöningsvilkor.

Rörande sjelfva *aflöningen* finnes genom kongl. kungörelsen den 20 januari 1882 med deri senast genom kongl. kungörelsen den 5 oktober 1891 vidtagna ändringar stadgadt, bland annat:

(§ 1) *att* ordinarie lärare eller lärarinna, som efter undergången godkänd afgangsexamen från seminarium blifvit vid folkskola anstald i föreskrifven ordning, skall åtnjuta i årlig lön minst 600 kronor; att, om ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola i denna egenskap oförvitligt tjenstgjort under 5 år, han eller hon skall för 8 månaders undervisning af i skolåldern varande barn i lön erhålla minst 700 kronor; att ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola ock skall af skoldistriktet förses med tjenlig bostad och nödigt bränsle, hvarjemte äfvenledes bör åt honom eller henne anskaffas sommarbete och vinterfoder för en ko, eller ock, der hinder eller svårigheter af lokala eller andra förhållanden därför möta, minst värdet af 8 hektoliter 25 liter spanmål, hälften råg och hälften af det eller de andra sädesslag, i hvilka kronotionden inom orten utgår, i ersättning lemnas; att dessutom, så vidt sig göra låter, bör åt läraren eller lärarinnan, till brukning för eget behof af jordfrukter upplåtas ett lämpligt jordland, hvilket skall noga afskiljas från skolträdgård;

(§ 2) *att* för öfriga lärare eller lärarinnor, som äro anstaldade vid skolor, upprättade af hela skoldistriktet, kyrkostämman, der icke annorlunda är eller kan vara föreskrifvet, eger att besluta om erforderliga löneförmåner; samt

(§ 3) att för lärare eller lärarinna vid folkskola äfvensom för biträdande lärare eller lärarinna vid folkskola, till hvilkens aflöning statsbidrag utgår och hvilkens tjänstgöring, så vidt den afser i skolåldern varande barn, fortgår utöfver 8 månader af året, lönen skall för hvarje öfverskjutande månad ökas med en åttendedel af det belopp, hvartill lärarens eller lärarinnans årliga minimilön beräknas, husrum, bränsle och kofoder deri icke inberäknade.

Beträffande åter *lönetillskott af allmänna medel* är genom kongl. kungörelsen den 5 juni 1885, med deri senast genom kongl. kungörelsen den 5 oktober 1891 vidtagna ändringar föreskrifvet, bland annat:

(§ 1) att till aflönande af hvarje ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola, som i årlig lön åtnjuter, utom husrum, vedbrand och kofoder eller ersättning derför, minst 600 kronor, samt hvarje annan examinerad, vid folkskola antagen lärare eller lärarinna, som i årlig lön erhåller, förutom nämnda naturaförmåner eller ersättning derför, minst 500 kronor, skoldistrikt eger, derest läraren eller lärarinnan meddelar undervisning i skolan minst 8 månader af året, att af statsmedel bekomma ett årligt bidrag, motsvarande två tredjedelar af den lön, läraren eller lärarinnan, förutom husrum, vedbrand och kofoder eller ersättning derför, åtnjuter, hvilket bidrag dock ej, utom i det i § 2 angifna fall må öfverstiga 400 kronor; samt

(§ 2) att, derest ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola i denna egenskap oförvitligt tjänstgjort under 5 år och lönen till honom eller henne således utgår för 8 månaders undervisning med minst 700 kronor jemte de i lag bestämda naturaförmåner eller ersättning derför, skoldistriktet eger att erhålla statsbidrag med 466 kronor 67 öre.

Hvad derefter angår de skäl, hvarpå motionärerna grundat sina förslag, så har herr *Zotterman* till en början erinrat, hurusom han jemte herr *Jakobson* i Karlshult i motion vid 1891 års riksdag föreslagit, att Riksdagen måtte besluta sådan ändring uti § 1 mom. 2 af kongl. kungörelsen den 25 maj 1888 angående aflöning åt lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor, att bestämmelsen om att åt ordinarie folkskolelärare och lärarinnor borde af skoldistrikt anskaffas sommarbete och vinterfoder för en ko in natura måtte utgå och i dess ställe ersättning för dessa naturaförmåner bestämmas till 120 kronor per år, eller åtminstone till minst 100 kronor för samma tid. Motionärerna hade såsom stöd för motionen erinrat derom, att bestämmelserna angående sommarbete och

vinterfoder in natura för skollärarens ko eller dessa naturaförmånens ersättande med ett visst penningbelopp gifvit anledning till rätt talrika strider mellan skollärare och församlingar samt laga besvär från den ena eller andra partens sida, till och med från bådadera; att en sådan strid i flera afseenden vore att beklaga, särskildt med afseende på folkskoleundervisningens jemna gång och utveckling; samt att det derför vore ur folkskolans eget intresse af behovet påkalladt, att orsakerna till striderna i detta fall borttoges och att ett bestämdt lagstadgande åstadkommes.

Frågan hade blifvit behandlad i sammansatt stats- och lagutskott tillsammans med väckta förslag om, att en viss del af ersättningsbeloppet skulle utgå af statsmedel. Utskottet hade tillstyrkt, att den omhandlade naturaprestationen skulle under benämning af ersättning för kofoder utgå med 100 kronor för år, med rätt för skoldistrikt att af statsmedel såsom bidrag härtill erhålla två tredjedelar af beloppet, eller 66 kronor 67 öre, hvilket tillstyrkande Andra Kammaren godkänt utan diskussion. I Första Kammaren hade åter frågan fallit, enär denna kammare icke ville vara med om att låta staten träda emellan för att betala ett särskildt kommunens åliggande. Och det hade icke lyckats de båda kamrarna att ena sig i denna punkt, hvadan frågan för denna gång fallit.

Vid 1892 års lagtima riksdag hade emellertid kofoderfrågan åter kommit före med anledning af i Andra Kammaren väckta motioner af herrar K. E. Holmgren och A. Göransson, af hvilka den senare i hufvudsak upptagit det sammansatta stats- och lagutskottets förslag. Utgången hade väsentligen blifvit densamma som vid 1891 års riksdag.

Man skulle kanske för den skull kunna tycka, att frågan om kofodersersättningen icke vid denna Riksdag borde å nyo framkomma. Men motionären tillåte sig påpeka, att just frågans utgång vid senaste riksdagar tydligt gifve vid handen, att hon nu borde å nyo väckas i hufvudsakligen enahanda syfte som det i den af motionären år 1891 afgifna motionen. Ty för det första hade under behandlingen af frågan ej blott i utskottet, utan äfven i de båda kamrarna det i motionen påpekade faktum af stridigheter vitsordats samt i likhet med motionen uttalats den önskan, att ändring i detta fall måtte till folkskolans eget bästa åstadkommas. För det andra hade motionären fullt skäl påstå, att frågan fallit i Första Kammaren just på grund deraf, att hon behandlats icke för sig, utan i sammanhang med frågan om att en viss del af det kontanta ersättningsbeloppet skulle utgå af statsmedel. Motionären hade sålunda all anledning tro, att, om frågan återkomme i sådan form, att hon fri-

gjordes från fordran på statsbidrag till vare sig $\frac{2}{3}$ eller till och med blott $\frac{1}{3}$ af beloppet, hon skulle vinna Första Kammarens bifall.

Då utsigt icke finnes att få kofodret ersatt med större belopp än 100 kronor per år, skulle motionären nu, i olikhet mot år 1891, stanna ensamt vid detta belopp. Men på det att vissa lärare eller lärarinnor i norra delen af vårt land icke måtte lida någon minskning uti deras nuvarande inkomster, ville motionären lika med vederbörande utskott åren 1891 och 1892 föreslå, att dessas rätt bevarades; hvarjemte motionären ansåge sig med utskotten böra, för undvikande af någon rubbning uti pensionsförhållandena, föreslå, att kofodersersättningen tydligt angäfvos såsom sådan uti det nya stadgandet.

Herrar Nilsson och Svensson hafva till stöd för sin motion allenast åberopat motiveringen till ett af herr K. E. Holmgren vid 1892 års lagtima riksdag väckt förslag (motionen n:o 114 inom Andra Kammaren) af väsentligen enahanda lydelse, hvilket förslag Andra Kammaren för dess del då antog med allenast en mindre ändring i formelt hänseende. I denna motivering lemnade motionären ett referat af statistiska centralbyråns i sjunde häftet af aflönings- och pensionsstatistiken intagna redogörelse för det sätt, hvarpå gällande stadgande om folkskolelärares rätt till kofoder eller ersättning derför blifvit tillämpadt, hvarjemte motionären åberopade af honom uppgjorda tabeller öfver antalet lärare, som på det ena eller andra sättet utbekomme aflöningsförmånen kofoder. Motionären anförde vidare, att af berörda redogörelse otvetydigt framginge, att gällande bestämmelse angående den folkskolelärare tillkommande löneförmånen af kofoder vore synnerligen olämplig. Då bestämmelsens mening äfven i sådana hänseenden, i hvilka den vore ämnad att vara klar, vore tvetydig och i andra hänseenden åter syntes vara afsedd att vara sväfvande, vore det ej underligt, att densamma upprepade gånger gifvit anledning till led samma tvistigheter mellan löngifvare och löntagare. Otvetydigt syntes ock den praxis, som utbildat sig i enlighet med eller vid sidan af denna bestämmelse, gifva vid handen, i hvilken rigtning en rättelse af densamma borde göras. I det ojemförligt största antalet fall, 4,854 af 5,432, utginge nemligen denna löneförmån i penningar, och der den detta gjorde, utginge åter ersättningen oftast till ett fast belopp, i 3,062 fall af 4,854, och minst ofta efter den grund, som i lagen syntes vara afsedd, nemligen efter årets markegångspris — endast i 654 fall af 4,854. I enlighet härmed borde alltså i stället för kofoder lemnas en penningersättning, och denna borde bestämmas till ett rundt belopp.

Redan nu, då denna löneförmån i verkligheten allmännast utginge i penningar, och ännu mer om detta sätt för dess utbekommande blefve i lag föreskrivet, syntes skäl ej förefinnas, hvarför icke skoldistriktet äfven till denna del af folkskolelärarens lön skulle erhålla bidrag af statsmedel, och ej heller vore anledning att för statsbidragets proportion i fråga om denna del af lönen bestämma annan grund, än den, som eljest i fråga om den kontanta lönen vore gällande. Endast det borde iakttagas, att statsbidraget till kofodersersättningen öfverallt skulle utgå med samma belopp.

Otvifvelaktigt skulle det således vara ändamålsenligt att åvägabringa en sådan ändring i författningen, att kofodret uteslötes från folkskolelärarnes löneförmåner, och i stället en bestämd penningersättning, till hvilken staten skulle bidraga med två tredjedelar, bland dem uppfördes. Men då svårigheter antagligen mötte att på en gång uppnå detta mål, syntes man för det närvarande böra åtnöja sig med en annan utväg, hvilken kunde till det väsentligaste häfva olägenheterna af nu gällande bestämmelse, oaktadt denna qvarstode oförändrad, och hvilken tillika beredde kommunerna den lindring beträffande äfven den ifrågakvarande delen af folkskolelärarnes lön, som de eljest för den kontanta lönen åtnjöte. En sådan utväg vore den att bevilja de skoldistrikt, i hvilka kofodersersättningen minst uppginge till ett kontant belopp, i någon mån öfverstigande det nuvarande medelbeloppet, förslagsvis 100 kronor, ett bidrag af statsmedel med två tredjedelar af beloppet, förslagsvis 66,67 kronor. Men i sådan händelse skulle rättvisan kräfva, att äfven i det fall, då på grund af lärarens derom lagenligt gjorda yrkande kofodret fortfarande utginge in natura, skoldistriktet blefve berättigadt till enahanda förmån af statsbidrag. Om Riksdagen fattade beslut i nu angifna syfte, skulle, på samma gång som skoldistriktens utgifter något minskades, de anledningar till tvister mellan församlingarna och folkskolelärarne, som gällande bestämmelser i förevarande hänseende för det närvarande i rikt mått medförde, på grund af omständigheternas magt af sig sjelfva så godt som helt och hållet försvinna. Kostnaden för statsverket, som ett bifall till förslaget skulle medföra, ansåge motionären kunna beräknas till 360,000 kronor.

Såsom af det förestående framgår, skilja sig de båda föreliggande motionerna från hvarandra, dels derutinnan, att, medan i herr Zottermans motion föreslås sådan ändring i vederbörande författning, att kofodret skulle såsom aflöningsförmån upphöra och viss ersättning i penningar af kommunen i dess ställe lemnas, de nuvarande lärarnes rätt att bibehållas

vid naturaförmånen eller högre ersättningsbelopp dock oförkränkt, i herrar Nilssons och Svenssons motion allenast ifrågasattes, att, för den händelse vederbörande distrikt i stället för kofoder lemnade lärare vederlag i penningar till visst belopp eller ock kofodrets utgående in natura egde rum på grund af yrkande från vederbörande lärares sida, staten skulle träda emellan och lätta distriktets börda, *dels ock* derutinnan att, medan herrar Nilsson och Svensson önska, att den af dem förordade förändringen skall ega tillämpning äfven med afseende å examinerade extra ordinarie lärare, herr Zotterman med sitt förslag afser allenast den ordinarie lärarepersonalen.

I likhet med motionärerna samt de utskott, som vid de båda senaste lagtima riksdagarna i frågan sig yttrat, anser utskottet det nuvarande stadgandet om folkskollärares rätt till kofoder eller ersättning därför icke vara fullt klart och tydligt affattadt. De af detta förhållande härflytande olägenheterna synas utskottet dock hafva blifvit i viss mån öfverdrifna. Sant är visserligen, att på en del ställen stadgandet gifvit anledning till tvister mellan skollärare och församling, men dessa ställen utgöra ett försvinnande fåtal i jemförelse med dem, der någon tvist icke försports; och i alla händelser lærer det, då nu tvisterna i flera fall dragits under Kongl. Maj:ts pröfning, vara att förvänta, att en säkrare uppfattning af stadgandets innebörd skall kunna i praxis utbilda sig. Nekas kan emellertid icke, att ett obligatoriskt utbyte af det föråldrade aflöningsättet kofoder in natura mot ersättning i penningar, på sätt herr Zotterman ifrågasatt, skulle medföra afsevärda fördelar. Härvid möter emellertid svårighet att finna ett för hela riket afpassadt belopp för ersättningens utgörande. Så väl värdet af naturaförmånen som den ersättning, hvilken därför faktiskt lemnas, är nemligen väsentligen olika i olika landsdelar. Under det att sålunda särskildt i de norra provinserna fastställandet af det belopp af 100 kronor, som motionären i sådant hänseende förordat, skulle innebära en minskning i lärarnes löneförmåner, skulle åtgärden å andra sidan för ett stort antal provinser medföra en icke oväsentlig förhöjning deri. Med afseende just å denna stora olikhet torde något annat belopp än 100 kronor icke böra ifrågakomma, och vederbörande utskott vid de senaste riksdagarna uttalade sig också för detta belopp.

Då emellertid genom dess antagande, på sätt herr Zotterman ifrågasatt, ett stort antal kommuner skulle af staten åläggas större uppoffringar för skolväsendet än dem, de nu äro underkastade, synes billigheten ovilkorligen fordra, att regleringen icke genomföres annat än under förutsättning att staten, såsom herrar Nilsson och Svensson ifrågasatt, träder emellan

och lättar bördan för kommunerna. Frågan blir då, om kofoderförmånens obligatoriska utbytande mot ersättning i penningar är ett önskningsmål af så afsevärd betydelse, att staten under nuvarande förhållanden bör för dess genomförande åtaga sig en årlig utgift af mellan 300,000 och 400,000 kronor. Denna fråga kan utskottet icke annat än besvara nekande. De för landet så utomordentligt viktiga beslut i försvars- och skattefrågorna, hvilka fattades af 1892 års urtima Riksdag, hafva för statsverket medfört så betydande utgifter, att man, enligt utskottets förmenande, af hänsyn dertill för närvarande måste afstå från förverkligande af sådana, statsbidrag i större utsträckning kräfvande reformer, hvilka såsom den nu ifrågasatta icke kunna anses vara af någon mer angelägen art.

På grund af hvad nu blifvit anfördt, får utskottet hemställa:

- a) att herr Zottermans motion icke må af Riksdagen bifallas; och
- b) att icke heller herrar Nilssons och Svenssons motion må vinna Riksdagens bifall.

Stockholm den 14 april 1893.

På det sammansatta utskottets vägnar:

F. A. BOSTRÖM.

Reservationer:

af herr *S. G. von Friesen*, som ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till herrar Nilssons och Svenssons i ämnet väckta motion; och

af herrar *A. A. Lilienberg*, *O. Jonsson* och *F. Andersson*.